

81

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 1

Ո. ԱՃԵՄՅԱՆ

Դ Ա Ս Ա Կ Ա Ր Գ Ա Յ Ի Ն
ՊԱՅԲԱՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

I

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՄԵԾ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ

I ԿՈՆՑԵՆՏՐ
Պ Ր Ա Կ Ա.

9(2)
2-50

I

ՖԻՆԱՆՍԻԱԿԱՆ ՄԵԾ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

XVIII դարի վերջերում և XIX դարի սկզբներում, արևմուտյան Յեվրոպան ապրում էր հեղափոխական խոշոր ցնցումների ժամանակաշրջան: Ֆիոդալական հասարակարգի խարխլած հիմքի փլուզումն անխուսափելի խնդիր էր դարձել: Հասարակական ավելի կենսունակ ուժեր ելին հանդես գալիս, տոն տալու մարդկային պատմության հետագա զարգացմանը:

Ֆիոդալական հասարակության ծոցում հասունացող արդյունաբերական կապիտալիզմի աճումը, վտանգի յեր յենթակա: Ավատական կարգերը, ողակում ու կաշկանդում ելին արդյունաբերության և առևտրի ազատ յեվ անսայթաք զարգացմանը: Անհրաժեշտ էր տապալել հին ֆիոդալական իրավակարգը, ստեղծելով հասարակական նոր հարաբերություններ, նպաստելու յերկրի արտադրողական ուժերի բուռն զարգացման:

Արդյունաբերական հեղաշրջումը Անգլիայում, Ֆրանսիական մեծ հեղափոխությունը XVIII դարի վերջում, սրանք պատմական այն խոշորագույն սոցիալ-քաղաքական անցքերն էլին, վորոնց ուսումնասիրությունը պետք է կազմի ներկա առաջադրություն առանցքը:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՊԼԱՆ

Հիշյալ ուսումնասիրությունը հաջող ավարտելու և յուրացնելու համար, մենք պետք է աշխատենք հետևյալ պլանով. —

1. Պարզել թե XVIII դարի վերջում ինչ տնտեսական և քաղաքական վիճակ էր ապրում Ֆրանսիան:
2. Ֆրանսիական մեծ հեղափոխության մասնակցող հիմնական դասակարգերը և նրանց փոխհարաբերությունները:
3. Հեղափոխության ընթացքի համառոտ պատմությունը. և նրա հիմնական յերեք ետապները՝ ա.—(1789-1792 թ.թ խոշոր բուրժուազիայի տիրապետության շրջան, բ.—1792-1794 թ. թ. Յակոբինյան դիկտատուրիա, գ.—1794 թվից մինչև կոնսուլյում բուրժուական հանրապետություն):

Այսինպես ֆիոդալական բնույթն ու պատմական նշանակությունը:

ԱՄՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿ — ՀԵՐԱ
ՀԱՅԿ — ՀԵՐԱ
ՀԱՅԿ — ՀԵՐԱ
ՀԱՅԿ — ՀԵՐԱ
ՀԱՅԿ — ՀԵՐԱ
ՀԱՅԿ — ՀԵՐԱ
ՀԱՅԿ — ՀԵՐԱ
ՀԱՅԿ — ՀԵՐԱ
ՀԱՅԿ — ՀԵՐԱ

4931
41

Ֆինանսիական
Գրավիտ 6824 p)
Պատվեր, 4817
Տիրաժ 500

ՖԻՐԱՆՍԻԱՅԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՅԵՎ ԴԱՂԱԲԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽՈՐԵԱԿԻՆ:

Ֆրանսիայի տնտեսական կյանքը. — Ֆրանսիան ընկած է Յեզ-
րոպայի արևմտյան մասում և շրջապատված է՝ Անգլիայով, Գեր-
մանիայով, Իտալիայով, Իսպանիայով, իսկ արևմտյան կողմից՝
Ատլանտյան ովկյանոսով:

Ֆրանսիան այժմ խոշոր կապիտալիստական-իմպերիալիստա-
կան յերկիր է և ունի մի շարք խոշոր գաղութներ՝ Ալիայում
(Հնդկաստան), Աֆրիկայում (Ալժիր, Թունիս, Մարոկո և այլն) —
ընդամենը 14,032,200 քառ. կիլ. տարածություն 60,654.000
բնակչությամբ:

Գյուղացիների ծանր վիճակը. — 1780-իան թվականներին այ-
սինքն մեղնից մոտավորապես 150 տարի առաջ, Ֆրանսիան իրենից
ներկայացնում էր գյուղատնտեսական յերկիր, 26 միլ. աղքատակ-
չությամբ, վորից միայն 2 միլ. էին քաղաքներում ապրում: Ժո-
զովրդի ճնշող մեծամասնությունը (24 միլ.) զբաղվում էր հողա-
գործությամբ, հողը մշակվում էր յեռադաշտային սխտեմով, իսկ
մշակման ձևերը շատ հետամնաց էին: Ճիշտ է ճորտատիրական
կարգերը համարյա թե վերացվել էին Ֆրանսիայում, սակայն
գյուղացիությունը տնտեսապես ամբողջապես յենթակա յեր կալ-
վածատիրոջ, գյուղացին չէր կարող իր հողը ըստ իր հայեցողու-
թյան տնորինել: Հողը ծախելու կամ կտակելու իրավունքը, պատ-
կանում էր կալվածատիրոջը:

Հարկերի լուծը և տասնորդը. — Ֆրանսիայում գյուղացիու-
թյունն ապրում էր անասելի վատ պայմաններում, իր աղքատիկ
յեկամտից մեծ մասը, վորպես հարկ, վճարում էր պետությանը,
բացի այդ աղնվական կալվածատերերն էլ նույնպես ապրում էին
գյուղացիության հաշվին: Գյուղացին ամեն մի քայլափոխին,
պարտավոր էր կալվածատիրոջը վճարել պարենով, կամ գրգամա-
կան հատուցումով: Բացի հողի համար վճարվող գումարներից,
գյուղացին պարտավոր էր կալվածատիրոջ ջաղացից, կամ ջրի առ-
վից ոգտվելու համար, վճարել:

Հոգևորականությունն ի հարկե անմաս չէր մնում այս ընդ-
հանուր թալանից: Գյուղացիությունը պարտավոր էր իր յեկամը-
տի մեկ տասներորդ (տասնորդ) մասը, բաժին հանել հոգևորակա-
նությանը:

Բացի պետության, աղնվականության և հոգևորականությանը
վճարելուց, գյուղացին պարտավոր էր լայն սպառման առարկա-

ների համար ևս, անողղակի հարկ տալ, որինակ՝ աղի համար
վորը պետության մենաշնորհն էր: Գյուղացին պարտավոր էր ան-
պայման, վորոշ քանակությամբ աղ գործածել և գրա համար ի-
հարկե վճարել:

Գյուղացիների ծանր վիճակը. — Միայն ուղղակի հարկերի դու-
մարը խլում էր գյուղացու յեկամուտի 2/3-ից ամելին: Պարզ էր,
վոր այս բոլորից հետո գյուղացին պետք է ապրեր անասելի վատ
պայմաններում և յելք պիտի փնտեր տիրող կացությունից դուրս
դալու համար: Սրանց ամելացրեք նաև վերջին տարիներում կրկն-
վող հաճախակի յերաշտները, վոր ուղղակի պատուհաս էին Ֆր-
անսիայի համար: 18-րդ դարի վերջերում գնալով գյուղացիու-
թյան վիճակն ամելի քան անտանելի յեր դառնում, Ֆրանսիայում
և սոփում էին սոմենափառ պայքաններում: Մի յալոկոպոսի նա-
մակում կարգում ենք՝ — «Մեր գյուղացին ապրում է սոսկալի շքա-
վորության մեջ գառաբի յեքճիքներում, առանց անկողնու և սե-
ղանի, հաճարի ալյուրն ու վաքսակը, գյուղացիների ալք միակ կե-
րակուրը, մեծ մասամբ չի հերիքում, նույնիսկ 1/2 տարի: Նրանք
սախտված են լինում հրաժարվել կերակրից, կարել այն յերնց յե-
րկխաների բերնից, վորպեսզի կարողանան տուրք վճարել»:

Աղնվական-կալվածատերեր. — Աղնվականները թաղափորի գրյ-
խաղոյությամբ աեր ու անորեն էին յերկրի բոլոր յերափունքնե-
րին՝ պետական, վարչական բարձր պաշտոններ վարելու յերափունքը
միայն սրանց էր վերապահված: Հոգևորականության հետ միասին
աղնվականները կազմում էին յերկրի արտոնյալ դասերը, սրանք
հարկ չէին վճարում և ապրում էին ամբողջապես ալխառափառու-
թյան հաշվին:

Աղնվական-կալվածատերերից շատերը թողնում էին գյուղը և
բաղաք դալիս թաղափորի պաշտոնում բարձր պաշտոններ վարելու,
որանք ահաջին ուճիկներ էին ստանում և ամբողջ ժամանակ դրաց
ված էին յնջույքներով և յարախճանքներով: Թաղափորն իր հեր-
թին անխնա ռալլում էր պետական դանձարանի փողերը, պահելով
հաղաբալոր պարտականներից բաղկացած շքախումբ, բալական
և ասել, վոր թաղափորի աղջիկներից մեկը, վոր ընդամենը
մեկ ամսական էր, 80 պարտականներից բաղկացած հաստիք (ըշ-
տառ) ուներ:

Հոգևորականությունը. — Ինչպես ստացինք, հոգևորականու-
թյունն իր հերթին, նույնպես ծծում էր շարքաշ ժողովրդի արյունը:
Պյա «հոգևոր հայրերը» ունեին խոշոր փանքապատկան կալ-
վածքներ, վորոնց հարստությունը 1789 թ. հաշվում էր մոտ 3 միլ-

խաղաղ լիվր *): Սրանք նույնպես ապրում էին շատ շքեղ, բավա-
րան և առել, վոր կարողինալ Գլխ-Ուղանինն հազուստը հենց միայն
100.000 լիվր արժեք:

Ի հարկէ հասարակութեան բարձր խաղերի, այս շուքն ու բա-
րեկեցութեանը, հիմնված և աղքատեանութեան ստորին լայն մաս-
աների, անլուր շահագործման վրա:

Յերրորդ դաս.— Պրանսիայում այդ ժամանակ յերրորդ դաս եր
կոչվում, ազնվականութեանից և հոգևորականութեանից հետո,
աղքատեանութեան մնացած բոլոր խավերը, այն է՝ գյուղացիու-
թեան, քաղաքի բնակչութեան մեծամասնութեանը, արհեստավոր-
ները, առևտրականները, վորք արդյունաբերողները, սակավաթիվ
բանվորները և այլն:

Բուրժուազիա.— Քաղաքներում և նախահանգստային վայրե-
րում, մեծ մասամբ կենտրոնացած եր առևտուրն ու արդյունաբե-
րութեանը: Ի հարկէ, այն ժամանակ, ներկա իմաստով, խոշոր
գործարանային արդյունաբերութեան, գոյութեան չունեի, արտա-
դրութեանը մեծ մասամբ կատարվում եր արհեստանոցներում և
ձեռագործարաններում, (մանուֆակտուրային տիպի ձեռնարկու-
թեաններում):

ՖԻՈՂԱԼԱԿԱՆ ԿՍՐՔԵՐԸ ԽԱՆԳԱՐՈՒՄ ԵՅԻՆ ԱՌԵՎՏՐԻ ՅԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ:

Սակայն, թե արդյունաբերութեան և թե առևտրի դարդաց-
խոչնդոտ և հանգիստանում, ժողովրդական լայն մասսաների գնողա-
բաւումը անկարողութեանը: Գյուղացիութեանը, վոր պատ-
անտեսաբան չափազանց քայքայված եր և չեր կարող գնել չուկա-
յում, ծախու հանած աղքատները:

Բացի այդ, արտադրութեան դարդացման խոչընդոտ եր հանդի-
բութեամբ գրադվելու համար, անհրաժեշտ եր բաժնեգրութեան
քայքայական բոլոր կանոններին, այն է՝ չեր կարելի վորոշ թվիցադելի
պետք և ունենան վորոշ լայնութեան և յերկարութեան, բաժնական
հոգվածից: Այս բոլորը ձեռնառու չեր տիրող դատարարները և ներ-
կայացնում եր նրանց համար յեկամուտի հարուստ աղբյուր:

*) Լիվր.— Պրանսիական հին դրոմ է, մինչ պատերազմի ժամ 37½ կոպ.

Առևտրի համար սահմանված էին ավելի ճշգիւ միջոցներ: Այդ
ժամանակ Պրանսիան բաժանված եր բազմաթիվ շրջանների, ուր
ամեն մի աղետական կարգադրութեանը չեղանկարէր և ունեւր հատուկ
նշանակութեան մարտային կանոններ, կառավարութեան շահերից յեր-
նելով, արտաքին առևտրի մարտային քաղաքականութեանը տար-
բայում եր այնպես, վոր ավելի դարդացած յերկրներին (Մանդիա)
էժան աղքատները վնասում էին Պրանսիայի շուկան և աղբյու-
րով խոշոր հարված հասցնում տեղի առևտրին և արդյունաբերու-
թեանը: Այստեղից յերեւում և վոր պետութեան առևտրական հաւ-
կային և արդյունաբերական քաղաքականութեանը, բնավ չեր նը-
պաստում, յերկրի արտադրող ուժերի դարդացմանը, վորից բուր-
ժուազիան, այն դատակարար, վոր այդ դարդացման հետեանքով
պիտի Լ տեղ գրադել, դարձավ միապետութեան ամենապիտիւն
թշնամին:

Մանր բուրժուազիան և արհեստավորութեանը.— Յերրորդ դա-
սի այս խավը, վորք բանական տեսակետից առաջնակարգն եր,
պաշտան շահագործման և հարստահարման յենթակա չեւ: Սա տըն-
քում եր հարկերի և մենաշնորհների բեռի տակ: Գլխավորապես այս
դասի ծոցից, հանգես յեկան այնպիսի առաջավոր միապետական-
ներ, վորոնք հեղափոխութեան մեջ, կատարեցին աչքի ընկնող դեր:

Բանվորութեանը.— Գործարանային արդյունաբերութեան
թույլ դարդացած լինելը, ինքնաբերական յենթադրել և տալիս,
վոր բանվորութեանը նորանոր եր միայն ձեւակերպվում, վորպես
դատակարար և բանական տեսակետից խոշոր թիվ չեւ կազմում:
Բանվորները վրսավորապես կենտրոնացել էին Փարիզի Արվարձան-
ներում և մի քանի մանվածային գործարանների կենտրոններում
(Լիլոն): Պատկանելի թիվ եր ներկայացնում այդպես կոչված
«Լյուսայեն-պրուլետարներ-մուրացկաններ», վորոնք հեղափոխու-
թեան նախորդակին, հաշվում էին մոտ 1½ միլիոն: Հասարակու-
թեան այս ստորին շերտը տոտապում եր քաղցի և թանգութեան
ճիւղաններում և ամեն բոլոր պատրաստ եր հիմնահատակ անել,
սիրող բանական կարգերը:

Յեղրակացութեանը.— Այսպես ամփոփելով վերև ասածները,
մենք կզանք հետևյալ յեղրակացութեան: Պրանսիան XVIII դարի
վերջերում, հեղափոխութեան նախորդակին, տնտեսապես հետը-
հետեւ գնում եր, դեպի անկում, շահագործող դատակարարը՝ աղ-
ետականութեանն ու հոգևորականութեանն, անողոր քամում էին
աշխատավոր ժողովրդի, առանց այն ել, սպառված ուժերը: Յեր-
րորդ դասի աշխատավոր շերտերը, գյուղացիներն ու արհեստավոր-

ները, վարանք իրենց արշալուք քրտինքով, անուշամտով ելին մի խումբ հասարակական անդամներին, իսկ իրենք դարձրին ելին բանաստեղծական ճիւղներում: Այսպիսի պայմաններում հեղափոխութեան անխուսափելի յերկու ունեք իր անցիարական խորը արժանները: Հին հասարակարդը պետք է արժանապետ վերակառուցվի, բաժնարարելով բուրժուազիայի և գյուղացիութեան հետեյալ շահերին:

1. Վերացում հակադասական լատիւնի հողամասերի, կալիքաժառանգների անխառնութեան լինելուց:

2. Հարկերը վճարելու արտոնութեանների վերացում և թեթեւացում:

3. Վերջ բոլոր տեսակի համալսարանի և մարտային կանոններին: Արդյունաբերութեան և առևտրի յիսկաւար պատմութեան:

4. Որենքի և իրավունքի առաջ, բոլոր դատերի համար, հալաւար իրավունքի սահմանում:

5. Որենքի և իրավունքի առաջ բոլոր դատերի համար, հալաւար իրավունքի սահմանում:

5. Յերկրի կառուցումը ժողովրդի ձեռքով:

Այս հիմնական հարցերին լուծում պետք է տար հեղափոխութեանը: Յերկրի արտադրութեան ուժերի գործադման համապատասխան, պետք է հիմնվեր հասարակական նոր հարաբերութեաններ, ստեղծելով պետական նոր կառուցվածք:

ՍՏՈՒԳՈՂԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

1. Թվեցեք Յրանտալի անտեսութեան հատկանշական դեկր հեղափոխութեանից առաջ:

2. Ինչո՞ւ էր գրադվում ազգաբնակչութեան մեծամասնութեանը:

3. Ի՞նչ գաղափարներ գոյութեան ունեցին հեղափոխ. առաջ Յրանտալում:

4. Ո՞վքեր էլին շահագործում գյուղացիներին և ի՞նչպէս էր անդադարեւում աղ յրանց անտեսութեան գործադման վրա:

5. Յրանտալում ի՞նչ հարկեր գոյութեան ունեցին ո՞վքեր էլին վճարում:

6. Ինչո՞ւ յերկրի արդյունաբերութեանը և առևտուրը վտանգվի յերկնեակա և վորո՞նք էն դրա պատճառները:

7. Ո՞վքեր էլին կոչվում արտոնյալ դատեր և ի՞նչ իրավունքներ էլին վայելում:

8. Ինչո՞ւ հեղափոխութեան անխուսափելի յերկ:

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԺՈՂՈՎ

Եւթարդ գլխում մենք պարզեցինք, թե ինչպէս Յրանտալում գրադվումը հետզհետ գծվարանում էր: Հաճախակի կրկնվող անբերբրութեանը, ևլ ալիկի գծվարացնում էր գյուղացիները դրութեանը: Վերջում Յրանտալի կովի գուրս յեկավ Անգլիայի դեմ, վորը կրկնապատկեց պետական ծախքերը: Կառավարութեանը ներքին և արտաքին փոխառութեան դիմեց: Բացի այդ՝ շարունակ հարկերն ալեկացնելով ցանկանում էր պետական բյուճեյի դիֆիցիտը ծածկել:

Այս հոգի վրա ստաշացող գյուղացիական շարժումներն ու ապստամբութեանները, սկսեցին հաճախակի բնույթ ստանալ: Կենսամթերքների դնելի բարձրացումը և հացի սուր պահանջը, բուհսեց դաշրաթ ստաշացնել, քաղաքային ազգաբնակչութեան մեջ: Փարիզում և ալլ արդյունաբերական կենտրոններում (Լիոն) քաղցած ամբար, հարձակվում և հացի և կենսամթերքների խառութի վրա, պահանջելով հաց և աշխատանք: Յինանտական ծանր դրութեանն սկսեց մտահոգել թե խոշոր բուրժուազիային և թե խաղաղորին անձամբ:

Գինեքալ Շտատներ.— Թագավորը և կառավարութեանը, այդ տնեկաների դրութեանից դուրս դալու համար, վորոշեցին հրապարակ վաղուց ի վեր մոռացված և փոսած մի հիմնարկութեան ժողով, յորը պետք է քաղկացած լինեք ժողովրդի ներկայացուցիչներէց: Այս ժողովը վորը «Գինեքալ Շտատներ» անունն էր կրում, 200 տարուց ալեկի յեր չեք հրապարակել:

Թագավորը ցանկանում էր «Գինեքալ Շտատներին» միջոցով մի վորը մեղմել յերկրի ծանր անտեսական և քաղքական դրութեանը, նոր հարկեր հաստատել և միայն այսքան: Այն ինչ ժողովուրդն իր ներկայացուցիչների միջոցով, կամենում էր լուծել մի շարք կարեւորագույն հարցեր, այն է՝ ստեղծել պետական նոր կազմ, հարկային նոր որկնքների մշակում և ալլն: 1789 թ. մայիսի 5-ին քաղկեց դատերի ժողովը: Առաջին 2 դասը՝ ազնվականութեանը և հողեւորականութեանը, վորոնք ունեցին 600 հոգի ներկայացուցիչ, պեմ դուրս յեկան բոլոր հարցերի միասին քննարկման, իսկ յերրորդ դասը, վորը նույնպէս 600 հոգի պատգամավոր ունեք, պահանջում էր բոլոր հարցերը քվեարկել միացյալ նիստերում: Հաղթութեանը մնաց յերրորդ դասի կողմ և ու իրեն հայտաբարեց ազգային ժողով: Առաջին յերկու դասերի պատգամավորները հեռացան,

խակ յերրորդ դասը հանդիսավոր յերդում տվեց չհետանալ, մինչև Ծրանախյի համար քաղաքական նոր կարգեր չհաստատվեն:

Այս դեպքերը հիստորիկոսներն թաղավորին և նա միջոցներ և բնորոշում, ժողովը բռնի ուժով ցրելու:

Բաստիլիայի առումը.— Փարիզի հեղափոխական ժողովուրդը անհամբեր սպասում էր հիմնադրել ժողովի վճռական գործողություններին: Սովը և որեցոր աճող թանկութունը դաշտացնում էր առանց այն էլ հուզված ամբոխին: Սակայն, յերբ ժողովուրդը ընտեց, վոր թաղավորը գործեր և շարժում փարիզի վրա և զենքի ուժով ուզում է ազդային ժողովը ցրել, մյուս կողմից մեծ ժողովըրդականություն վայելող Հեկկերին, պաշտոնից հեռացրել և չարգեն համբերության բաժակը լցվեց լուսնի դաշտայթով լցված հեղափոխական մասսաները, դուրս յեկան փողոց, սկսեցին պինվել և հարձակում գործել, կենսամթերքների պահեստների և ապրա կատողած աճրոխը, շարժվեց Ծրանախյի աճենաանմատչելի բանալի՝ Բաստիլիայի վրա: Այդ բերդում բանտարկված էյին բոլոր քաղաքական բանտարկյալները և դա ներկայացնում էր իրենեց, հին ութ ժիմի անառիկ ամբողջ: Սակայն հեղափոխական ժողովրդի հզոր ուժի առաջ խորանկլում է ամեն մի ամբողջություն և 1789 թ. հուլիսի 14-ին Բաստիլիան ընկավ:

Ազգային ժողովը փրկված էր.— Բաստիլիայի առումը վախեցրեց թաղավորին և նա իր կամքից անկախ, բնդունեց ազդային ժողովի գոյությունը: Սակայն ազդային ժողովի պատգամավորները, բնչադուրի դառերից չեյին ընտրված, նրանց ճշող մեծամասնությունը, կազմում էր խոշոր բուրժուազիայի ներկայացուցիչներից և մանր բուրժուազիայի ամփի չափավոր տարրերից: Այս և սրտախական մասսաների կրկնվող յելույթների, ավելորդ և վտանգավոր համարելով աշխուխիս:

Խոշոր բուրժուազիայի իշխանություն և նրա սահմանադրությունը.— Ազգային ժողովը վորն ինչպես ասացինք, իրենից ներկայացնում էր խոշոր բուրժուազիայի շահերի արտահայտիչ, սերտ կապ ստեղծեց թաղավորական շրջանների հետ և թշնամական գիրք բռնեց հանդես հեղափոխական մասսաների:

Ժողովը մշակեց նոր սահմանադրություն, վորի հիման վրա, միայն ունեվոր մարդիկ ծայնի իրավունք ստացան. այս մասնակցելուց: Ժողովի անդամներից մեկն ասում էր.— «Ով վոչինչ չունի, նա հասարակության անդամ չի հրապարակությունը և որեւիս

գրությունը, սեփականատերերի գործն և, քանի վոր միայն նրանք են գրանում չահագորդված»: Ազգային զավարիայի պինվոր յինելու իրավունքը, նույնպես վերադասված էր միայն հարուստ սեփականատերերին:

Գյուղացիները և բանվորները վոչինչ չստացան եղափոխությունից.— Այսպիսով հեղափոխության առաջին որից յերրորդ դասի ունեվոր մասը սերտ կապ հաստատեց ազնվականների և պարստականների հետ: Անցնելով իշխանության գլուխ բուրժուազիան վոչ մի փոփոխություն չմտցրեց բանվորների և գյուղացիների դրության մեջ:

Գյուղացիները մեծ անհամբերությամբ սպասում էյին, վոր ազգային ժողովը հիմնականում կվճռի հողի և հարկերի հարցը հողուտ իրենց, սակայն ժողովը վոչ մի գործնական քայլ չարեց այդ ուղղությամբ: Հրատարակվեց հողային որենք, վորով գյուղացիները կարող էյին հողերը վճարով հետ գնել կալվածատերերից, սակայն այնպիսի ծանր պայմաններով, վոր գյուղացին հրապարակություն չունեք այդքան մեծ դուժար միանվագ մուծելու: Խակ կալվածատերերից խլված հողերը հետ պիտի վերադարձվեյին: Հարկերի մեծագույն մասը կրկին ծանրաբեռնված մնաց, գյուղացիները և քաղաքի աշխատավորների վրին: Բանվորները նույնպես վոչ մի սպաս չստացան: Սահմանադրությունը նրանց վոչինչ չբավեց, իսկ ժողովի հրապարակած նոր որենքների համաձայն արդեվում էր բանվորներին գործազուլ անել, կազմակերպված կերպով դուրս դալ բողոքի:

Ազգային ժողովը բուրժուազիայի շահերի պաշտպան.— Բուրժուազիան մասնակից դառնալով յերկրի կառավարման գործին, իր շահերը պաշտպանելու ինդրում, վորոշ վճռականություն հարանաբերեց: Արդեն ասացինք, վոր նոր մշակված սահմանադրության հիման վրա, միայն ունեվորներն իրավունք ունեյին ընտրելու: Բացի այդ, նրանց հաջողվեց վերացնել առաջի յերկու դասերի վայելած ամեն անասկի արանությունները, ըստ այդ սահմանադրության՝ որենքի առաջ բոլոր մարդիկ համասար են:

«Մարդու և քաղաքացու իրավունքի գեղարարություն», վոր կազմում էր իբրև ներածություն սահմանադրության, այսպես էր բնորոշում մարդկանց իրավահավասարության խնդիրը: «Մարդիկ ծնվում են ու մեռում են ազատ ու համասար իրավունքներով, հաստատական առավելություններ հիմքը, կարող և կազմել միայն հասարակական ոգտակարությունը, որենքները միտենալ պետք և յինեն, բոլորի համար:

Նոր օրենսդրութիւնը լայն հնարավորութիւնն էր ստեղծել, առեւտրի և արդյունաբերութիւնն ազատ զարգացմանը: Վերացվեցին համբարական լուրջ անասկի կանոնները, վերոնոր դանդաղեցնում էին արտադրութիւնն զարգացումը:

Դատական և օրենսդրական կարգը վերակառուցման յենիքերովեց, պետական և դատական օրդաններում պաշտոնի անցում բուրժուազիայի ունեւոր մասը:

Ժողովն աչքաթող շարեց հին ֆեոդալական կարգերի հզոր պաշտպան՝ կաթողիկ հողեւորականութիւնը: Վանքերից և յեկեղեցիներէրից խլվեց բոլոր կալվածքները և կարողութիւնները, հանձնելով բոլորը պետութիւն, իսկ կղերականներէ համար նշանակվեց առանձին ուժիկ:

Հեղափոխութիւնը դեռ ավարտված չէր— Վերե հիշվածներէր պարզվեց, վոր բուրժուազիան ձեռք բերեց խոշոր իրաւունքներ և լայն հնարավորութիւններ՝ հաստութիւն կուտակելու: Սակայն դեռեւ ժողովրդական լայն դանդաղեցումները, խոշոր սպասելիքներ ունեւին հեղափոխութիւնից և կարծում էին, վոր դեռ ես նա չի վերջացել: Հասցի խնդիրը չէր լուծված, քաղաքի և գյուղի հակադական մասսաները, քաղաքական կյանքին մասնակցելու իրաւունքից զուրկ էին, իսկ թաղապետն ու պարտականները, վաւերում էին ազգային ժողովի լայն հովանավորութիւնը:

Թագաւորն ու ազնւականութիւնը, իրենց կորցրած վստքն ու արտոնութիւնները վերականգնելու համար, միջոցներ չէին խորհալում, այդ նպատակով կազմակերպված թագաւորի պաղանի հուզում առաջացրեց ժողովրդական լայն ջլրաններում. նրանք ոչ սահանջում էին աղբային ժողովից, վճռական միջոցներ ձեռք առնել, թագաւորի դեմ, նույնիսկ դահնկեց անել, իսկ հարուստ բուրժուազիային դա ձեռնառու չէր, թագաւորը նրան դեռեւ ժամանակաւորապէս պետք էր, վորպէս հին կարգերի բուռնցք, ուղղված հեղափոխական ժողովրդի դեմ, մինչ իր իշխանութիւնն ամբարցումը:

Դրան օրինակ կարող և ծառայել Մարսյան դաշտի դեպակահարութիւնը: Ժողովրդական մասսաները, թագաւորին դահնկեց տակա Մարսյան դաշտում և պահանջեցին արքային ժողովից, թագաւորին հեռացնել իշխանութիւնից: Սակայն, ազգային դժարգիտեմ, վոր կազմված էր հարուստ ունեւորներից, զնգականահարի սկսեց անդէն ժողովրդին: Բազմաթիւ մարդիկ սպանվեցին և վի-

րաւորվեցին: Ժողովուրդը պարտված էր, իսկ բուրժուազիան սուսում էր իր հաղթանակը:

Ազգային ժողովը, սահմանադրութիւնն մշակելուց և յերկրում իրաւական ու վարչական նոր ուժիւ հաստատելուց հետո, ցրվեց, նրա տեղ նոր սահմանադրութիւնն հիման վրա, հրաւիրվեց օրենսդիր ժողով 1792 թվի վերջերին: Հեղափոխութիւնն ժամանակաւոր ջրմանը 1789-1792 թ. համարվում և առաջին ետաւոր, խոշոր բուրժուազիայի տիրապետութիւնն շրջանը:

ՍՏՈՒԳՈՂԱԿԱՆ ՀԱՐՅՈՐ

1. Ի՞նչ նպատակով հրաւիրվեց «Գնեւրայ Ծառաները» և ի՞նչ հույսեր էր կապել դրա հետ յերրորդ դասը:

2. Ի՞նչպէս էր արամաւորված թագաւորը հանդէպ ազգային ժողովի և ի՞նչ դիմադրութիւնն ցույց տվեցին մասսաները:

3. Ի՞նչպէս էր մշակված բուրժուազիայի կողմից սահմանադրութիւնը և ո՞ւմ շահերն էին ապահովված:

4. Ի՞նչ ստացան բանվորներն ու դյուղացիները նոր մշակած սահմանադրութիւնից և ինչո՞ւ նրանք դժգոհ մնացին:

5. Ինչո՞ւ հեղափոխական մասսաները դեռեւ հեղափոխութիւնը վերջացած չէին համարում և ի՞նչ նոր խնդիրներ էին առաջադրում (թվեցեք այս հոդի վրա կատարվող յերույթներն ու նրանց հետեւանքները):

III

ՅԱԿՈԲԻՆՅԱՆ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱ

Նորընտիր օրենսդիր ժողովը, ըստ իր կազմի, շատ չէր տարբերվում նախորդից: Ինչպէս դիտենք, համաձայն սահմանադրութիւնն, միայն ունեւոր քաղաքացիներն իրաւունք ունեւին բնորոշու և բարելաւ, այդ հիման վրա օրենսդիր ժողովում ընտրված էին դրեթի բոլոր ունեւոր մարդիկ, համեմատաբար ավելի քիչ էր ազնւականութիւնն և պարտականների թիւը: Ժողովում թիչ չէին նաեւ մանր բուրժուազիայի ներկայացուցիչներ, վորոնք կադմում էին ավելի հեղափոխական տարրեր:

Յակոբիններ և ժիբոկիստներ.— Հեղափոխութիւնն այս ժամանակաշրջանում Փարիզն ապրում էր, մի շտանկած քաղաքական յետուն կյանք: Սկիզբէր քննութիւնն էին առնվում որվա հրատապ հարցեր, ժողովները և հովաքույթները կայանում էին ապուժներում, վորոնց թիւին աչք ժամանակ Փարիզում շատ էր, զրանցից հիշողութիւնն արժանի յի Յակոբիններէ ակումբը, վորի անդամներ կազմում էին քաղաքի շքաւոր և պլաւորապէս մանր

լուրժուղիայի ներկայացուցիչներ՝ իրավաբաններ, գրողներ և ընդհանրապես մասփութակներ:

Այս ակումբի անդամներն էյին, վորոնք հեղափոխութեան բն-
թացքով խոշոր դեր կատարեցին: Յակոբիններն որենալիւր ժողո-
ւում, ինչպէս ասացինք, խոշոր թիւ էյին կողմում և ժողովրդի
մեջ մեծ համակրանք էյին վայելում: Ժողովի մյուս անդամներ
խումբը-դաւ ժիրոնթիստներն էյին, վորն անտարաքայունաբերող
ների կուսակցութեան եր և պաշտպանում եր վերջինիս շահերը
կոմպրոմիսի մաներով թաղափորական շրջանների հետ:

Նոր ապստամբութիւն եր պատրաստվում.—Որենալիւր ժողովը
էյտեան փոխախտութեան չմտցեց, յերկրի անտեսական դրութեան
մեջ, ընդհակառակը, պայքարեցին և քաղաքային շուկայ տարրե-
րի դրութեանը, էյ ամէլի վատացալ վերահաս պատերազմի հե-
տեանքով: Ֆրանսիան պատերազմում եր Ապստամբի և Գերմանո-
կան պետութեանների դեմ: Այդ պատերազմը ձեռնառւ յեր խոշոր
բուրժուազիային, վորովհետեւ վերջինիս համար պատերազմը խո-
շոր յեկամային աղբյուր եր: Թաղափորը նույնպէս կողմնակից
եր պատերազմին, նա հույս ուներ Ֆրանսիայի պարտութեամբ ար-
տաքին հակահեղափոխական ուժերի ողնութեամբ, վերականգնել
իր նախկին իրավունքները:

Պատերազմում Ֆրանսիական զորքերն անընդհատ պարտու-
թեան էյին կրում, չորսիւր անգամք հրամանատարներ և անկալ-
մակերալ զորքի: Թշնամին արդէն անցել եր Ֆրանսիական սահմանը
և սպառնում եր մայրաքաղաքին:

Որենալիւր ժողովը վու մի վճռական միջոց ձեռք չեւ տանում,
զրութեանը ռազմաճակատում փոխելու և հեղափոխութեան նախ-
նուրդներն ապահովելու համար, իսկ թաղափորն ամեն կերպ նը-
պատում եր Ֆրանսիայի պարտութեան և դադարի դադարու-
թեաններ լարում:

Ռազմաճակատի անհաջողութեաններն էլ ամէլի դրդում ու
հուզում էյին ժողովրդին: Փաշիզում ապստամբութեան նախապատ-
րաստութեան էյին տեսնում. հեղափոխական մասսաները, պահան-
ջում էյին հեռացնել անարժան թաղափորին զահից, (իշխանու-
թեանից) և բոլոր քաղաքացիներին թույլ տալ մասնակցել քաղա-
քական կյանքին:

Ապստամբութեանը տեղի ունեցալ 1792 թվի սկստոսի 10-ի
դիւրերը: Պարիզի բանկրութեանն ու արհեստավորութեանը, գին-
ված ուժերով հարձակվեցին թաղափորական պաշտի մըս, յեր-
կար դիմադրութեանից և 5000 հոգի դահ տարուց հետո, գրավեցին

այն և պահանջեցին թաղափորին հրաժարվել զահից: Թաղափորը
դիմեց ժողովի ողնութեան, վորն ապստամբ ժողովրդի պահանջ-
մամբ դրկել թաղափորին իշխանութեանից և մշակեց ընտրութեան
նոր սխառն, վորով ամեն մի քաղաքացի իրավունք ունի ընտրու-
թեանը մասնակցել:

Երկու ժողով, վոր կոչվեաւ անունն ստացալ: Այստեղ աչքի յեր-
վնկում յերկու խոշոր, իրար հակառակորդ խմբակցութեաններ.
1-ին մեզ ծանոթ խոշոր անտարականների և արդյունաբերողների
կուսակցութեանը՝ Ժիրոնդիստները և 2-րդ մանր-բուրժուազիայի
և քաղաքային չքավորութեան ներկայացուցիչները՝ Յակոբինները:
Պայքարն այս յերկու կուսակցութեանների մեջ դնալով ամէլի որը-
ւում եր:

Ժիրոնդիստները վախենալով ժողովրդական ամէլի վճռական
մարտերից, ամեն կերպ աշխատում էյին թաղափորական իշխա-
նութեան աղդեցութեանը, դեռեւս պաշտպանել: Սակայն Յակոբիննե-
րի ուժեղ դիմադրութեան շնորհիւ, թաղափորը յիւրաքան հեղափո-
խութեան դադարում, յենթարկվեց մահապատժի և դիմադրեց:

Թաղափորի մահապատժը սարսափ պատճառեց Յեւրոպական
միապետութեաններին: Նրանք յերկյուղ էյին կրում իրենց սեփա-
կան յերկրի տապալումից: Ամեն կողմից հակահեղափոխական ու-
ժերը պատրաստվում էյին ողակելու և խեղդելու դեռեւս մանուկ
հանրապետութեանը, Ֆրանսիայի թշնամիների թիւին որքատորե
աճում եր: Պատերազմի վտանգն ամէլի սպառնալից եր դառնում,
զաւ տանձնապէս զգալի յեր Փարիզի ազգաբնակչութեան համար.
քանի վոր շարունակվող պատերազմի շնորհիւ, յերկրում տնտեսա-
կան դրութեանն էլ ամէլի դժվարացել եր: Արտաքին անտարա-
բողորմիկն դադարել եր, յերկրում արտադրութեանը կրճատվել,
հազարավոր զործազուրկներ թափառում էյին փողոցում, կեն-
սամթերքների դինն ինչպէս Փարիզում, նույնպէս և դաժանեցում
հարյուրապատիկ թանգացել եր, թղթադրամների կուրսը մի քա-
նի տասնյակ անգամ ընկել: Այս հոգի վրա ժողովրդական անկար-
գութեաններն ու խռովութեանները սովորական յերեւոյթ էյին դա-
նել Փարիզում: Բանվորներն ու չքավորները պահանջում էյին կեն-
սամթերքների սակագին սահմանել, ազատվելու համար ապկու-
յանների չարաշահութեաններից: Կոնվենտում փոթորկալից նիս-
տեր էյին տեղի ունենում, վորտեղ Յակոբինները պահանջում էյին
վճռական միջոցներ ձեռք տանել դուրս հանելու յերկիրը անտեսա-
կան և պատերազմական ծանր կացութեանից: Ժիրոնդիստները

եւմ ելին այլ պահանջներն և ցանկանում ելին ամեն կերպ կատարել հեղափոխական նոր թափը:

Յակոբինների հաղթանակը.—Այդ ժամանակ վրա հասավ ժողովրդական մի նոր ապստամբություն, վոր կաղծակերպել ելին Փարիզի հեղափոխական մասսաները Մարտի գլխավորությամբ:

Ապստամբ ժողովուրդը դինված ուժերով, հարձակվեց Կոնվենտի վրա և բռնի ուժով պարտադրեց հեռացնել իշխանությունից փրոնդիստներին: Յերկրի իշխանությունն անցավ Յակոբինների մեղքը, վերջիններս, վորպես մանր բուրժուազիային ներկայացուցիչներ, հենվում ելին նաև քաղաքի չքավորության և քանվորության վրա:

Յերկրում դրուժյունը պնդում ավելի սպառնալից էր դառնում: Հակահեղափոխությունն ամենուրեք գլուխ էր բարձրացնում, դեպարտամենտից անդհապա լուրեր ելին ստացվում, երկնվող խռովությունների մասին, վոր սկսվում էր Փարիզի դեմ:

Պատերազմը շարունակվում էր, իսկ սովը դնալով, սաստկանում էր (հակահեղափոխականների դրոժամբ Փարիզում սպանվեց Յակոբինյան ձախ թեմի առաջնորդ Մարտը): Անհրաժեշտ էր ամբողջ ուժերը լարել, վորպեսզի փրկել հեղափոխությունը կոթմանումից: Յեւ իրոք, Յակոբինյան առաջնորդներ՝ Դանտոն, Թաբեպիերը և ուրիշները, կարողացան ըմբռնել մոմենտի լրջությունը և մեծ հեղափոխական հմուտություն հայտնաբերել: Մշակվեց նոր առհասարակություն, վորի հիման վրա, բոլոր 21 ասրեկանից բարձր հասակ ունեցող քաղաքացիները, ստանց ունեցվածքի և կալքի խաբություն, կարող են ընտրելու և ընտրվելու իրավունք ստանալ:

Կաղծվեց «հեղափոխական կառավարություն», վորը յերկերը կառավարում էր, վարպես դիկտատոր: Ստեղծվեցին մի շարք հեղափոխական մարմիններ, որինակ՝ «հասարակության փրկության կոմիտե», վորի նպատակն է անխնա սրայքար մղել արտաքին և ներքին հակահեղափոխական ուժերի դեմ: Կաղծակերպվեց հեղափոխական արհրուհալ, վորը վորոշումներն արագ և վճռական կերպով իրագործում էր:

Ճրանախալի բոլոր անկյուններն ուղարկվեցին կոմիտեի օղիտիլ աշխատակիցներ, ամենուրեք կաղծակերպվեցին աշպես կոչված «ժողովրդական ընկերություններ», վորոնց նպատակն էր անդհերում կալել հակահեղափոխական ուժերի դեմ և պահպանել հեղափոխության նվաճումները:

Շնորհիվ այդորինակ կաղծակերպված աշխատանքի, հարա-

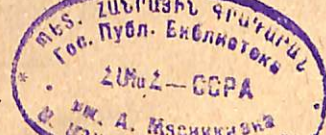
վոր յեղավ, կարճ ժամանակաշրջանում, խոշոր չքաղաքը կատարել, թշնամիներն քշել Ֆրանսիայի սահմաններից, ամբացնել բանակը և հիմնովին ջախջախել ներքին հակահեղափոխական ուժերը:

Յակոբինները կառավարությունը ձեռնարկեց ներքին դրուժյան բարեփոխման, չքավորության պահանջի հիման վրա, նշանակվեց կենսամթերքների կայուն քիչ: Գյուղացիների ունեցած պարտաժուրթյունները հանդուկ կարվածատերերի, բոլորը չեղյալ համարվեց: Գյուղացիները վորոշ քաղաքական իրավունքներ ստացան: Այնուամենայնիվ այս ձեռնարկումները, յերկրի ներքում դրուժյուն ունեցող լարված դրուժյունը չվերացրին: Նախ սահազները նշանակումը հաջող արդյունք չավեց, վորովհետև օպեկուլիստիկ շարունակվում էր և մթերքները ծախվում էլի դողմանի և թանկ գներով: Սակաքին նշանակվեց նաև բանվորական ուժի վարձելու վերաբերյալ, վորը շատ ցածր էր և վոչնչով չէր կարող բավարարել բանվորներին և արհեստավորներին: Վերջիններս պահանջում ելին ավելի վճռական միջոցներ սեփականատերերի և օպեկուլյանտների դեմ ունեցվածքների համառարություն և աղյն:

Սակայն Յակոբինները լինելով մանր-բուրժուազիայի շահերի արտահայտիչ, չեկին կարող վոչ մի կերպ թույլ տալ սեփականության իրավունքի խախտում: Յակոբինները մահվան պատիժ սահմանեցին, օպեկուլյանտների իրավունքի խախտման դեպքում: Յայտիսով քաղաքի ղեկավորների և նախարարին իշխանություն հարաբերությունները, ավելի թշնամական դարձան:

Գործը լավ չէր նաև դառնում: Յակոբինների ձեռքում կառավարում էր հողի խոշոր քանակություն: Յեկեղեցիներից դրուժված հոգերն ընկան գյուղի ունեվորների ձեռքը: Պետությունը պատերազմական ծախքերը ծածկելու համար, հաճախ վաճառք յեր հանում պետական հողեր, վոր գնում ելին գյուղի ունեվորներն և քաղաքի բուրժուազիան: Այսպես, գյուղի չքավորությունն արից հողազուրկ մնաց, դժգոհ Յակոբինյան իշխանությունից:

Պայքար Յակոբինների շարքերում.—Արա հեռ միասին Յակոբինների շարքերում միասնություն գոյություն չուներ: Լինելով մանր բուրժուազիայի կուսակցություն, իր սոցիալական ամբողջությամբ նա միասնական չէր: Այսպես որինակ՝ Յակոբինների այն մասը, վոր ավելի քիչ ունեվորներ ելին, պահանջում ելին ավելացնել հարուստների հարկերը և աղյալիսով միջոցներ հալթալթել գործազուրկներին և շահավորներին բավարարելու հո-

մար: Այս խմբակցութեան ատանդորդներն եյին Հերերը և Շաֆմերը: Սրանց դեմ պայքար եյին մղում մանր բուրժուազիայի ավելի ունեւոր մասի ներկայացուցիչները՝ Դանտոնը և Ռոբեսպիերը: Այս պայքարում հաղթող հանդիսացան Դանտոնը և Ռոբեսպիերը: Հերերականներին դատապարտեցին մահապատժի: Սակայն սրանով դործը չվերջացավ: Այս անգամ պայքարը շարունակվեց Դանտոնի և Ռոբեսպիերի մեջ: Առաջինը պահանջում էր վերջ տալ տերրորին և հեղափոխութեանը վերջացած համարել, իսկ Ռոբեսպիերը դեմ դուրս յեկավ այդ քաղաքականութեանը: Դանտոնի կողմնակիցները պարտվեցին և դատապարտվեցին գլխատման գիլետոնի վրա:

ՅԱԿՈԲԻՆՅԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

Այսպիսով Կոնվենտում իշխանութեանը մնաց Յակոբինների մի փոքր խմբակի ձևը: Ռոբեսպիերի գլխավորութեամբ: Տերրորը և հարածանքը հակահեղափոխ. բոլոր տարրերի դեմ շարունակվում էր: Յերկրում թշնամանքն աճում էր տիրող կարգերի դեմ: Հասարակութեան այն մասը, վոր հեղափոխութեան ընթացքում, բավականաչափ ուռնացել և ամրացել էր, պահանջում էր վերջ տալ բռնութեաններին և տերրորին, ապհովել խաղաղ անահապան կյանքը, իսկ չբավորներն ու բանվորները բաժարորոթյուն շտառնալով, վոչ մի համակրանք չեյին տաժում հանդէպ Ռոբեսպիերներին իշխանութեան: Վերջինս կորցրել էր իր վտտի տակի հողը:

Ռոբեսպիերի անկումն անխուսափելի յեր: Խոչոր բուրժուազիայի չուրջ համախմբվել եյին Ռոբեսպիերից պարտված գանաղան խմբի մնացորդները և 1794 թ. հուլիսի 27-ին (Տերմիդորի 9-ին և Փրանսիական տոմարով) դատեցին Ռոբեսպիերին և դատապարտեցին մահվան:

Սրանով վերջանում է բուրժուազիայի տիրապետութեանը Ֆրանսիայում և կրկին իշխանութեան գլուխ ե անցնում խոչոր բուրժուազիան:

Կոնվենտ վերադարձան Ժիրոնդիստների վողջ մնացած անդամները: Յակոբինների մշակած սրենքների մեծ մասը վերացվեց: Քաղաքական կյանքին մասնակցելու իրավունքը կրկին վերադառնվեց սեփականատերերին: Խիստ հալածանքի յենթարկվեցին Յակոբինների ղեկավար գործիչները:

Յեգրակացութեան. — Այսպիսով Փրանսիական մեծ հեղափո-

խութեանն ըստ էութեան բուրժուական էր. նա հիմնովին վերափոխեց Ֆրանսիայի տնտեսական և քաղաքական կյանքը, այդպիսով հնարավորութեան տրվեց առեւտրա-արդյունաբերական կապիտալիզմին, արագ կերպով զարգանալու:

Բուրժուազիայի կողմից վերամշակվեց իրավական և քաղաքական նոր զոհարարութեաններ, վերացվեցին Ֆիոդալական իրավունքները և ազնվականների արտոնութեանները:

Հետագայում Նապոլեոն Բոնապարտի ձեռքով կաղմվեց քաղաքացիական և քրեական նոր որենադիրք, վոր ամբողջապես արտացոլում էր բուրժուազիայի շահերը և ապահովում էր կապիտալիզմի զարգացումը:

Չնայած բանվոր դասակարգը և գյուղի չունեւոր մասսաները հեղափոխական պայքարի առաջնակարգ շարքերումն եյին, սակայն ստեղծված հասարակական նոր հարաբերութեանները, ներանց անմիջական ուղուտ չտվին: Միայն բուրժուական, այսպես կոչված, դեմոկրատական կարգերը, վոր Ֆիոդալականի համեմատութեամբ ավելի առաջադիմական եյին, հնարավորութեան ընձեռեցին պրոլետարիատին, վորպես ինքնուրույն դասակարգ, կադմակերպվել և պայքարել, հետագա սոցիալիստական հեղափոխութեան հաղթանակի համար:

ՍՏՈՒԳՈՂԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

1. Ի՞նչ էր ներկայացնում իրենից որենադիր ժողովը և ի՞նչ իրավասութեան մացրեց հեղափոխութեան ընթացքի մեջ:
2. Ինչո՞ւ քաղաքի և գյուղի չունեւոր մասսաների ղեգոհութեանն հետզհետե աճում էր:
3. Ի՞նչ ազդեցութեան ունեցավ պատերազմը և ի՞նչ հույսեր եյին կապել դրա հետ թաղավորն ու ազնվականութեանը:
4. Ի՞նչ կարգեր հաստատվեցին ոգոստոսի 10-ի հեղաշըրջումից հետո:
5. Ի՞նչ հիմնական խմբակցութեաններ գոյութեան ունեւր Կոնվենտում:
6. Բացաարեցեք ինչպե՞ս Յակոբիններն անցան իշխանութեան գլուխ:
7. Ինչո՞վ ընդառաջեցին Յակոբինները քաղաքի և գյուղի չունեւորների պահանջին:
8. Ի՞նչ խմբակներ կային Յակոբինների շարքերում:

9. Ինչո՞վ և բացատրվում Յակոբինյան գիկտոտուրայի տև-
կումը:

10. Տերմիդորի 9-ր և վերջինիս պատճառները:

11. Ինչո՞վ արտահայտվեց խոշոր բուրժուազիայի իշխանու-
թյան վերահաստատումը:

ՆՅՈՒԹԵՐ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՀԱՄԱՐ

I Թեմա— Ֆրոդադական կարգերը խանգարում էին յերկրի
տնտեսական զարգացմանը: Ֆրանսիայի ներքում դոյություն ու-
նեցող մաքսային կանոնները զգալարացնում էին տնտեսությունն ու
փոխանակությունը: Համաբարային կանոնները կոտորում էին
արտադրության աճումը:

Այս թեման մշակելու և զբաղվելու աշխատանք կատարելու հա-
մար կարգացե՞ր հետեվյալ նյութը 181 յերես —

ՏՐՈՒԱ ՔԱՂԱՔԻ ԱՌԵՎՏՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՐԱՀԱՆԳԻՑ

«Վորպեսդի բոլոր մաքսատները փոխադրվեն սահմանների
մոտ, պերագներն *» ու պետական դանձարանի իրավունքները, վե-
րացվեն առանց բացառության: Այդ արգելքները, վերանց հանդի-
պում և տնտեսությունն ամեն քայլափոխում, և տնտեսականների
կրած ճնշումները, կարծես մի թշնամի յերկրում, զրկում են նը-
րան այն թանկագին ազատությունից, վորն ստեղծում և նրա հա-
րթաությունը, նրա ուժը:

«Վորպեսդի վերացվեն տնտեսի բացառիկ իրավունքի վերա-
բերյալ բոլոր արտոնությունները: Դրանք խանգարում են մրցակե-
ցությանը և արհեստական կերպով այնպիսի հաջողություններ
ստեղծում, վորոնք տեղի պիտի ունենան միայն շորհիմ անհա-
րակա՞ն ընդունակությունների...»

«Վորպեսդի վերացվեն մանուֆակտուրաների տեսուչների**»
խառնաժողովները, ի նկատի ունենալով նրանց անողուստ վնասը
խոչ նրանց պարտականությունները հանձնվեն տնտեսական դատի
կողմից բնաբովո՞ծ 2 վաճառականի, վորոնք անմիջական ծանոթու-
թյուն են ունենալու արտադրություն վարելու գործին:

*) Այսպես էին կոչվում այն հատուկ տուրքերը, վոր դանձ-
վում էին ապրանքները ճանապարհների, կամուրջների, գե-
տերով և այլն տեղափոխելու համար:

**) Տեսուչ-չիֆովերկներ, վորոնք հետեվում էին ապրանք-
ներ պատրաստելու կարգ ու կանոնի կիրառմանը:

«Վորպեսդի վորեն ապրանքի ամեն մի հատն այլևս կնքման
(պլոմբիրովկայի) յենթակա չլինի, այլ նշանակված լինեն միայն
չափերը կամ իրերի թիվը յուրաքանչյուր հատի դրոշին, և կրեն
գործարանատիրոջ և տնտեսականի անվանական կնիքը:

«Վորպեսդի տնտեսականների այլի կանայք իրենց այլիու-
թյան ժամանակ կարողանան շարունակել առևտուրը, առանց պար-
տադիր վճար տալու համաբարության մեջ ընդունվելու համար:

«Վորպեսդի վոչ մի գյուղական ձեռնարկատիրոջ չանհանդուստաց-
նեն իր գործվածքները վաճառելու համար, քանի վոր սղատու-
թյունը արդյունաբերության բարգավաճման աղբյուրն է:

«Վորպեսդի կշտի և չափի մի ընդհանուր միավոր սահմանվի
ամբողջ պետության համար:

II Թեմա— Հեղափոխության ընթացքում բուրժուազիան հետե-
վողական չեր, հենվելով միապետական ուժերի վրա, նա պայքա-
րում եր հեղափոխական մասաների վճռական յեկույթների դեմ,
հրատարակելով հատուկ որոնքներ բանվորների և արհեստավոր-
ների միությունների վերաբերյալ:

Այս թեման մշակելու և զբաղվելու աշխատանք կատարելու հա-
մար կարգացե՞ր հետեվյալ նյութը 191 յերես —

«ՄԻՑԵՎՆՈՒՅՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅԱՆ ՑԵՎ ՄԻՑԵՎ- ՆՈՒՅՆ ԱՐՀԵՍՏԻ ՏԵՐ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ՑԵՎ ԱՐ- ՀԵՍՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԻՆ ՎԵՐԱՔԵՐ- ՑԱԼ ՈՐԵՆՔ»

«Հող. II. Միևնույն կարողության և միևնույն արհեստի տեր
քաղաքացիները, ձեռնարկատերերը, խանութպանները և այս կամ
այն արհեստի բանվորներն ու քարգյահներն իրավունք չունեն
միասին հավաքվելով նախադեմ ու քարտուղար ընտրել, ինչպես
նաև արձանագրություններ կազմել, վճիռներ ու վորոշումներ
կայացնել, ռեզլամենտ*» կազմել իրենց, այսպես կոչված, ընդ-
հանուր շահերի վերաբերմամբ:

«Հող. III Մունիցիպալ**» վարչական մարմիններին թույլ
չի տրվում խնդիրներ, դիմումներ և ուղերձներ ընդունել վորեն
արհեստի կողմից, ինչպես և պատասխանել նրա դիմումներին: Այդ
մարմիններին հրամայվում է անվաճել հայտարարել այն վորո-
շումները, վորոնք կարող էին կայացվել այդ ձեվով և խիստ

*) Կանոնադրություն:

**) Քաղաքային:

կերպով հետեւել, վոր նման խնդիրները մնան անհետեւանք,
այսինքն չիրագործվեն:

«Հոդ. IV. Յեթե, հակառակ ադատության սկզբունքների և
սահմանադրության, միմյանց հետ ընդհանուր պրոֆեսիայով կամ
արհեստով կապված քաղաքացիները վորոշումներ կկայացնեն կամ
համաձայնություններ կկապեն, վորպեսզի միասին հրաժարվեն
աշխատելուց կամ միասին իրենց արհեստի համապատասխան
աշխատանք վերցնեն միմիայն վորոշ դեմով, — ապա այդպիսի վը-
ճիռներն ու վորոշումները, անկախ այն հանգամանքից, թե նը-
րանք յերդրումով են տեղի ունեցել թե վոր, հայտարարվում են
սահմանադրության հակառու, ադատության և մարդու իրա-
վունքների դեկլարացիային հակառակ, ուստի համարվում են ան-
վավեր: Վարչական և մունիցիպալ մարմինները պարտավոր են
հայտարարել այդպիսի վճիռների ու վորոշումների անվավերակա-
նության մասին:

«V. Այդպիսի վորոշումների պատճառ հանդիսացողները, պարա
զլուխներն ու դրդապատճառները, այլև նախագահի դեր կատա-
րողները և նման վորոշումների խմբագրողները, դատախազի հայ-
տարարության հիման վրա, հանձնվում են վոստիկանական դատի
և դատապարտվում յուրաքանչյուրը 500 լիվր տուգանքի և մի
տարով զրկվում են ակտիվ քաղաքացիների *) իրավունքներից:

«VI. Յեթե վերահիշյալ վորոշումներն ու համաձայնու-
թյունները, վոր կտարածվեն իբրև հայտարարություն պատերին
փակցնելով կամ ցրելով, սպառնալիք կպարունակեն ձեռնարկատե-
րերի, արհեստավորների, բանվորների և ուրիշ քաղաքից տվյալ
վայրն յեկած որավարձով աշխատողների դեմ և կամ նրանց դեմ,
ովքեր կբավականանան ավելի ցածր աշխատավարձով — ապա բո-
լոր պատճառ հանդիսացողները, խռովարարները, գրգռիչները, այլ
և նման արձանագրություններ և վավերագրեր ստորագրող բոլոր
անձինք դատապարտվում են 1000 լիվր տուգանքի և յեռամսյա
բանտարկության:

*) Ակտիվ քաղաքացիներ կոչվում են նրանք, ովքեր համա-
ձայն սահմանադրության ընտրական իրավունքներ ունեյին:

